

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŐTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Cilt: 12 Sayı: 68 Yıl: 2019
www.sosyalarastirmalar.com
Issn: 1307-9581

Volume: 12 Issue: 68 Year: 2019
www.sosyalarastirmalar.com
Issn: 1307-9581

Doi Number:
http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2019.3819

ALİ NİHAT TARLAN'IN YAVUZ DİVANI TERCÜMESİ ÜZERİNE BİR İNCELEME AN INVESTIGATION ON THE TRANSLATION OF ALI NİHAD TARLAN TO SELİM'S PERSIAN DIVAN

İbrahim KAYA*

Öz

Klasik edebiyatımızdaki metinlerin tahkikli neşri ve şerh edilmesinde büyük emekleri olan Tarlan hoca bu edebiyatı besleyen ana kaynaklardan biri olan Fars edebiyatı ile de yakından ilgilenmiş, Nizâmî-i Gencevî, Nef'î, Yavuz ve Fuzûlî'nin Farsça divanlarının da aralarında bulunduğu 16 Farsça eseri Türkçeye tercüme etmiştir. Bu makalede klasik edebiyatımızda yazılan Farsça Divan sahipleri arasında Selimî mahlasıyla şiirler yazan Yavuz Sultan Selim'in Alman imparatorunun emriyle Doğu dilleri profesörü Paul Horn tarafından neşredilen matbu divanını esas alarak tercüme eden Tarlan hocanın tercümesi incelenecek ve değişik yönlerden ele alınacaktır. Edebi metinlerin tercümesi zorunlu olarak metinden bir takım eksiltme ve ilaveleri bünyesinde barındırırlar. Bazen bu tercümelere esas alınan metnin yanlışlığından kaynaklanan sehivler bulunabilir. Bazen de doğru bir metne dikkatsizlik, dalgınlık ve acelecilik gibi sebeplerle yanlış anlam verildiği de görülebilir. Yavuz Divanı tercümesinde görülen tartışmalı yerler, değişik şekilde anlamlandırmaya müsait metinler ve tercüme edilen metnin müsteşrik neşriyle örtüşmediği yerler ele alınarak değişik açılardan sınıflandırılacak ve Farsça metinlerin Türkçeye tercümelerinde görülebilecek hususlara bir nebze ışık tutulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yavuz Sultan Selim, Farsça Divan, Ali Nihat Tarlan, Paul Horn, Tercüme.

Abstract

Tarlan, who has great efforts in examining and annotating the texts in our classical literature, was also interested in Persian literature, which is one of the main sources that feed this literature. He translated 16 Persian works into Turkish, including the Persian divans of Nizâmî-i Gencevî, Nef'î, Yavuz and Fuzûlî. In this article, among the Persian Divan which written in our classical literature the Divan of Selim who wrote poems under the pseudonym of Selimî and the translation of Tarlan who translated Selim's Persian Divan based on the printed divan which was published by the professor of Eastern languages Paul Horn will be examined and discussed from different aspects. Translation of literary texts necessarily includes a number of deductions and additions from the text. Occasionally, these translations may contain stags due to inaccuracy of the underlying text. It can also be seen that a correct text is sometimes misunderstood because of carelessness, thoughtfulness and hastiness. The controversial places seen in the translation of Yavuz Divanı, the texts which can be interpreted in different ways and the places where the translated text does not coincide with the unequivocal publication will be classified from different angles and will be tried to shed some light on the issues that can be seen in the translation of Persian texts into Turkish.

Keywords: Yavuz Sultan Selim, Persian Divan, Ali Nihat Tarlan, Paul Horn, Translation.

* Doç. Dr., Artvin Çoruh Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Türk İslam Edebiyatı, ibrahimkaya53@gmail.com

Giriş

Yavuz Sultan Selim'in Farsça divanı ilk olarak 1306/1888-89 senesinde İstanbul'da Hüseyin Hilmi tarafından yayıma hazırlanarak basılmıştır. Destâvîz isimli bu divana yapılan şerh de bu baskıdaki şiirleri şerh etmektedir. Matbu nüsha Paul Horn tarafından hazırlanan divana kıyasla oldukça eksiktir ve yaklaşık üçte biri kadar şiir içermektedir. Doğu dilleri profesörü Paul Horn tarafından yedi adet yazma nüsha karşılaştırılmasıyla oluşturulmuş Farsça divan ise 1904 yılında Alman imparatorunun emriyle Berlin'de basılmış ve Sultan İkinci Abdülhamid'e hediye edilmiştir. Divanın Ali Nihat Tarlan tarafından yapılan Türkçe tercümesi ise 1946 yılında neşredilmiştir. Bu tercümede Farsça metin bulunmamaktadır. Tarlan bu eserin önsözünde şunları söyler:

"Bu tercümede; 1904 senesinde Strasburg üniversitesi Şark dilleri profesörü (Paul Horn) tarafından yedi nüsha karşılaştırılarak vücuda getirilen ve Almanya imparatoru İkinci Vilhelm'in emriyle Berlin Devlet matbaasında gayet nefis bir şekilde tabettirilip İkinci Abdülhamid'e hediye edilen nüsha esas ittihaz edilmiştir. Tereddüt ettiğimiz bazı noktaları Millet kütüphanesindeki nüsha ile karşılaştırdık." (Tarlan, 1946, 5).

Bu ifadelerden anlaşıldığı gibi Tarlan tercümesinde müsteşrik tarafından hazırlanıp neşredilen divan esas alınmış, ancak anlam açısından problem barındıran yerlerde Millet kütüphanesindeki nüshaya bakılmıştır. Yavuz'a nispet edilen Farsça şiirler bunlarla sınırlı değildir. 2019 yılında tamamlanan bir Yüksek Lisans tezinde Paul Horn'un neşrettiği divanda bulunmayan bir kısmı kaside ve çoğu gazel olan 93 farklı şiir bulunmaktadır. Bu farklı şiirler Türkiye kütüphanelerinde bulunan divanın 16 adet yazma nüshasından ikisinin incelenmesiyle ortaya çıkmışlardır. Geride kalan 14 yazma nüshanın incelenmesiyle Yavuz'a ait daha fazla şiirin ortaya çıkması mümkündür.

Bu makalede Tarlan tercümesinde müsteşrik neşrine kıyasla görülen farklı veya problemliler kendi arasında sınıflandırma yapılarak verilecektir. Konu bütünlüğü açısından daha önce başka bir yazıda ele alınan birkaç örnek burada tekrar edilecektir. Beyitten sonra hemen parantez içerisinde gösterilen anlam Tarlan tercümesidir. Hem müsteşrik neşrinde hem Tarlan tercümesinde şiirlere aynı numara verildiği için Farsça metinden sonra parantez içerisinde kaç nolu şiirin kaçınıcı beyti olduğu gösterilen rakamlar konulmuş, Tarlan tercümesi için ayrıca kaynak gösterilmemiştir. Problemliler koyu karakterle gösterilecektir. Bu yerleri şöyle sınıflandırmak mümkündür:

1. Kelime veya Kelime Gruplarının Bağlı Olduğu Yerin Tespiti

Tercüme edilen metinde bazı kelime veya kelime gruplarının ait oldukları yerin tartışmalı olduğu görülmektedir. Bazı yerlerde her iki ihtimal doğru olsa da bir kısım yerlerde problem bulunduğu açıktır. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz:

1.

Sâye kerdî be-seret ebr ki **bâ-în** 'azamet

Reşk burdî ki be-hurşîd tu ser fersâyî (2/2)

(**Bu derece büyük olduğun halde** güneşe başını çiğnetmene bulut razı olmadı, onun için başının üzerinde dolaşır sana sâyebanlık ediyordu.)

Burada "bu derece büyük" ifadesinin kime/neye ait olduğunun tespit edilmesinde problem bulunmaktadır. Tarlan tercümesinde bu ifade Hz. Peygambere ait olarak düşünülmüştür. Böyle düşünülünce "**Bu derece büyük olduğun halde**" yerine "**Bu derece büyük olduğun için**" denilseydi tutarlı bir anlam olabilirdi. Bu kısım buluta ait olarak düşünülürse metin tutarlı bir yapıya kavuşur ve anlam şu şekli alır: "**Bulut bu kadar yüce ve yükseklerde olmasına rağmen** güneş seni rahatsız etmesin diye bir sayebân gibi sana hizmetkâr oldu." Yani serkeş, başı yükseklerde olan bulut bile sana hizmetkârdır denilmek istenmektedir.

2.

Zi-rûy-ı merdumî **her rûz** çeşmeş mî-kuşed zârem

Çi gûyem 'işvehâ-yı ebruvân-ı çun hilâleş-râ (14/4)

(Onun hilâl gibi kaşlarının cilvelerinden bahsettiğim **her gün**, gözü beni insanîyet namına (kerem ü ihsan olsun diye) ağılatıp kurban eder.)

Tarlan'ın verdiği anlamdan onun "**çi gûyem**" (ne söyleyeyim) yerine "**çu gûyem**" (söylediğim zaman) şeklini tercih ettiğini göstermektedir. Müsteşrik nüshasını karşılaştırmak için başvurduğu nüshada böyle bir şekil olabilir. Anlam açısından "çu" şekli iki mısrayı birbirine bağladığı için daha tutarlı görünmektedir. Tarlan tercümesinde "her rûz" (her gün) ifadesi ikinci mısrayla ilgili olarak düşünülmüştür.

Şairler sihr-i helâl yoluyla bir kelime veya kelime grubunu anlamca iki yere bağlı olarak kullanabilmektedir. Fakat birinci mısrayla ilgili olması öncelikli olsaydı daha güzel olurdu. O zaman anlam “Onun hilâl gibi kaşlarının cilvelerinden bahsettiğim zaman, gözleri her gün insaniyet yüzünden beni inletip öldürmektedir.” şeklini alır. “Çi” nüshası esas alınınca beytin anlamı şöyle olur: “Gözleri her gün insaniyet yüzünden beni inletip öldürmekte. Ya onun hilal kaşlarının cilveleri hakkında ne söyleyeyim?”

3.

Ez-hod haberem nîst me-zen ta‘ne ber-âhem
K’in âh-ı ciger-sûz zi-dil bî-haber âyed (136/4)

(Kendimi bilmiyorum; âh ettiğim için beni ayıplama. Bağrımdan yükselen bu âh kendine malik olmıyan gönülden geliyor.)

“Kendine malik olmıyan gönül” bir sıfat tamlamasıdır. Buna göre ibarenin “zi-dil-i bî-haber” şeklinde okunması gerekmektedir. Halbuki “bu âh gönülden farkında olmadan çıkmaktadır” şeklinde bir anlam verilmeliydi. Her iki şekil arasında bariz bir fark bulunmamaktadır.

4.

Ey felek bîrûn rev ez-meydân ki **dûr ez-kevkebî**
Hâhem âteş zed zi-âh imşeb derîn meydân diger (150/8)

(Ey felek, meydandan çekil, **yıldızlardan uzak bir yere git**. Bu gece yine âhımla bu meydanı yakacağım.)

Birinci mısradaki geçen “**dûr ez-kevkebî**” ifadesine “yıldızlardan uzak bir yere git” anlamı verilmesi problemlidir. Bu kısım “**mevdan**” kelimesinin sıfatı olarak düşünülerek “yıldızı olmayan bu feza” anlamı da verilebilir. Buna göre anlam “Ey felek, **yıldızı olmayan** bu fezadan çekil. Çünkü bu gece bu fezayı âh ateşle yakıp tutuşturacağım.” şeklinde olur.

5.

Dil ki kadr-i nazar-ı ‘ışk ne-dânist evvel
Ba‘d ezîn ger rehed ez-kûçe-i hırmân **muşkil** (198/3)

(Gönül, aşkın nazarının kıymetini önce bilmedi; bundan sonra **mahrumiyet diyarından güç kurtulur**.)

Beyitte geçen “**muşkil**” kelimesinin nereyle ilgili olduğunun tespitinden kaynaklanan bir farklılık bulunmaktadır. Bu kelime “aşkın kadrini bilmek” ile ilgili düşünülürse beytin anlamı “İlk başta aşk nazarının kıymetini bilemeyen gönül bundan sonra düştüğü mahrumiyet köşesinden kurtulsa da **onun kadrini zor bilir**.” şeklini alır.

6.

Ez-leb-i şîrîn u çâh-ı gâbgâbet hemçun turunc
Rûh-bahş-i ‘İsî vu sad Yûsuf-ı Ken‘ân şudî (293/2)

(Tatlı dudağından ve turunç gibi gerdanının çukurundan Hazret-i İsa’ya ve Hazret-i Yusuf’a ruh verdin.)

Beyitte bir müretteb leff ü neşir düşünülebilir. Birinci mısradaki “**leb-i şîrîn**” tamlaması ikinci mısradaki “**İsî**” ile, yine birinci mısradaki “**çâh-ı gâbgâbet**” tamlaması ikinci mısradaki “**Yûsuf-ı Ken‘ân**” ile ilgili kabul edilebilir. Bu takdirde anlam “Tatlı dudağından Hz. İsa’ya can verdin, turunç gibi gerdanının çukurundan ise nice âşıkları Hz Yusuf gibi kuyuya/zindana düşürdün veya nice güzelleri kuyudan kurtulup Mısır’a aziz olan Hz. Yusuf haline getirdin.” şeklinde olur.

2. Kelimelere Verilen Anlamla İlgili Problemler

Bir kısım kelimelere verilen anlamlar bazen iki ihtimalli olarak düşünülebilse de problemliliği olan yerler de bulunmaktadır.

1.

Bi-nger be-çarh u kevkebe-i leşker-i nucûm
K’ânâhâ **furûğ-ı gevher-i vâlâ-yı** Mustafâ’s (4/7)

(Çarha bak, yıldız askerlerinin azametini bak! Bunlar Mustafa’nın ipekli (vâlâ) **elbisesi** üzerindeki incilerin parıltısıdır.)

Beyit terkihi bendin dördüncü bendinde bulunmaktadır. Paul Horn nüshasında **gevher** kelimesinin yerine nüsha farkı olarak **güne** kelimesinin bulunduğu dipnotta belirtilmektedir. “**Vâlâ**” kelimesine

sözlükler “1. yüksek, yüce 2. asil, şerefli 3. aziz 4. meşhur 5. önder, lider 6. üstün 7. boy, boybos 8. dayanıklı 9. bayrak” anlamları vermektedir. Nüsha farkı olarak gösterilen “**güne**” kelimesi için ise “1. renk 2. yüz 3. yanak 4. nevi, cins, tür 5. yöntem, tarz, metod 6. şekil 7. parça, kısım” anlamları verilmektedir. Tarlan’ın “vâlâ” kelimesine “ipekli” anlamı vermesi tartışmalıdır. Hz. Peygamberin (asm) ipekli ve üzerinde inciler bulunan elbise giymediği dikkate alınrsa şöyle bir anlam tercih edilebilir: “Gökyüzüne ve onu süsleyen yıldızlar ordusuna bir bak. Onlar Hz. Peygamberin **yüksek cevherinin parıltılarıdır.**”

2.

Selîmî der-muderris-hâne mey nûşîd ez-meşreb
Revânî kerd mey **bâlâ** ser u destâr-ı mollâ-râ (10/5)

(Selîmî, dershanede çeşmeden (veya meşrebinden) şarap içiyordu. Peymanesi de hocanın kellesi ve sarığı idi. Su gibi bunu doldurup doldurup içiyordu.)

Paul Horn neşrinde “pâlâ” olarak geçen kelime (Zeybek, 2019, 148)’de “**bâlâ**” olarak geçmektedir. **Pâlâ** kelimesine sözlükler “süzgeç, yedek at, asılı” anlamları verilmektedir. Bu kelime “**bâlâ**” olarak düşünülürse anlam şu şekli alır: “Selîmî medresede çeşmeden şarap içti. Şarabı yukarıya doğru molların başına ve sarığına doğru akıttı.” Tarlan’ın ikinci mısraya verdiği anlam metinle örtüşmemektedir.

3.

Giriftî mulk-i dil ey meh be-pinhânî hemîn bâşed
Tarîk-i dil-rubâyî **nik mî-dânî** hemîn bâşed (106/1)

(Ay yüzlü sevgilim, gönül mülkünü öyle gizli ve habersizce ele geçirdin ki bu kadar olur. **İyi bil ki** gönül bu kadar maharetle kapılır.)

Burada muzari fiilin emir şeklinde tercüme edildiği görülmektedir. Fiillin kipi korunursa ikinci mısranın anlamı “Gönülleri kapıp götürme usulünü **iyi biliyorsun**, bu kadar olur.” şeklinde olur.

4.

Dil pur ez-peykân reved her dem be-kûy-ı yâr âh
Zahm horde reh reved yâ in kadar **âmen** keşed (110/2)

(Âşık odur ki her an gönlü ok temrenleriyle dolu, yaralı yaralı yârin diyarına âh ederek gider, yahut oraya o kadar **odun** taşır.)

İkinci mısradaki geçen “âmen” kelimesine “odun” anlamı verilmesi mümkün değildir. Muhterem müellifin kontrol için esas aldığı Millet kütüphanesindeki nüshada kelimenin nasıl geçtiğini bilmiyoruz.

5.

Ez-fiğân u nâle vu feryâd cânem riş şud
Ba’d ezîn ger dem zenem **der-dem** fiğânem mî-kuşed (112/4)

(Feryad u figandan canım o kadar yaralandı ki. Bundan sonra bir feryad etmek istersem **dert ve figanım** beni öldürür.)

“**Derhal**” anlamına gelen “**der-dem**” kelimesi Tarlan tercümesinde “**derdem**” (derdim) şeklinde okunarak “**fiğânem**” kelimesiyle arada bir bağlaç olmaksızın atıf grubu olarak düşünülerek tercüme edilmiştir. “Der-dem” şeklinde düşünülünce beytin anlamı “Feryad u figandan ve inlemeden canım o kadar yaralandı ki bundan sonra şayet bunlardan dem vurursam **derhal** figan beni öldürür.” şeklinde olur. Bu şeklin dil açısından tercihe şayan olduğu söylenebilir.

6.

Yek dem ki n’âyedem ser-i zulf-i tu der-nazar
Yâ Rab Hudâ zi-‘omr-i men ân lahza kem koned (118/2)

(Saçını tahayyül etmediğim bir an eğer var ise Allah o ânı benim ömrümden eksiltsin.)

Sûdî’nin belirttiği gibi (Kaya, 2008, 456) “Yâ Rab” ibaresinin bağlam düşünülerek “acaba” anlamında kullanıldığı yerler Farsça şiirlerde çokça bulunmaktadır. Burada da ikinci mısradaki geçen “Yâ Rab” ibaresine “acaba” anlamı verilerek mısranın anlamı “Acaba Allah o ânı benim ömrümden eksiltir mi?” şeklinde ifade edilebilirdi. Farsça muzari fiilinin üçüncü şahsı aynı zamanda emir anlamı taşıdığı için “kem koned” fiili hem “eksiltir” hem de “eksiltsin” şeklinde tercüme edilebilmektedir. Tarlan’ın verdiği anlamdan anlaşıldığı gibi o tercümede “Yâ Rab” ibaresini metinden kaldırmış olmaktadır.

7.

Ger dehed mâh be-mihret haber ez-menzil-i döst
Ne-konî bâver ezû zân-ki be-efvâh dehed (133/4)

(Eğer ay sana, muhabbet ve şefkatinden dolayı (güneşi ile) yârin menziline haber verse dahi ona itimat etme; zira o bu haberi herkese yayar.)

İkiyüzlü tipleri niteleyen “Onlar ağızlarıyla/dilleriyle inandık dediler, halbuki kalpleri inanmamıştır” anlamındaki “Kâlû âmennâ bi-efvâhihim ve lem tu'min kulûbuhum” (Mâide/41) ayeti dikkate alınarak ikinci mısraya şöylece anlam verilebilir: “Ona itimat etme, çünkü o gönlüyle değil sadece diliyle bunu söylemektedir.” Bu şekildeki anlam daha tutarlı görünmektedir. “Herkese yayar” anlamı metnin kabul edemeyeceği zorlama bir yapıdadır.

8.

Ger na're ber-keşed zi-ciger şîr-i ner be-ceng

Düzem dileş be-sûzen-i peykân-ı cân-şikâf (189/3)

(Harpte erkek arslan, ciğerinden nâra atarsa can yaran okumun iğnesiyle yüreğini **dikerim**.)

İkinci mısradaki “düzem” fiiline “**dikmek**” anlamı verilince “**yüreği dikmek**” gibi bir yapı ortaya çıkmaktadır. Barika'da fiile “**delmek**” anlamı verilmektedir ki kastedilen de budur: “Esnâ-yı harbde erkek arslan yürekden na'ra-endâz olursa iğne gibi olan peykân-ı cân-şikâf ile bağrını **delerim**.” (Gültekin, 2015, 1238).

9.

Tâ meger lâyık numâyed çeng u mızrâb-ı tu-râ

Ez-za'îfî geşte çun mızrâb enguş-i **hilâl** (196/4)

(Senin çengine lâyık bir mızrap olabilmek için **hilâlin parmağı** zayıflıktan mızrap gibi oldu.)

Beyitte geçen ve “kürdan” anlamına gelen “**hilâl**” kelimesi Tarlan tercümesinde “hilâl” şeklinde anlamlandırılmıştır.

10.

Selîm ez-dûriyet bâ-hâk yeksân şud bi-purs ey mâh

Ki yâ Rab çîst hâl-i ân garîb-i hâksâr-ı men (253/7)

(Selîm senin hicranını çeke çeke, hâk ile yeksan oldu. Ay yüzlü sevgilim, “**Yarabbi**, bu hakir âşıkım ne haldedir?” diye bir sormaz mısın?)

Yukarda geçtiği gibi “Yârab” ibaresi Fars metinlerinde aynı zamanda “acaba” anlamında da kullanılmaktadır. Dolayısıyla anlam “Selîm senin ayrılığından hâk ile yeksan oldu. Ey ay yüzlü sevgili, bir kere olsun **acaba** bu hakir âşığım ne haldedir diye sormaz mısın?” şeklinde yazılsa daha güzel olurdu.

11.

Çâbuk-suvâr-ı men be-sûy-ı sayd mî-reved

Ey eşk-i hîre bâz **ne-gîrî** 'inân-ı û (267/4)

(Benim çevik binici sevgilim ava gidiyor. Ey kanlı gözyaşım, onun dizginini **tutma!**)

Geniş zaman kipindeki bir fiil emir kipi olarak tercüme edilmiştir Bu kip aynı zamanda istek kipiyle ortak kullanıldığı için beyte “Benim çevik binici sevgilim ava gidiyor. Ey şaşkın gözyayaşım, artık onun dizginini **tutamazsın veya tutmayasın**” şeklinde de anlam verilebilir.

12.

Sûy-ı mâ dîdî vu çîn der-ebruvân endâhtî

Katli sayd-ı hîş kerdî vu kemân endâhtî (287/1)

(Bizim tarafa bakıp kaşlarını çattın. Avını öldürdün **ve okunu attın**.)

Beyitte “oku attın” değil de “kemân endâhtî” (**yayı attın**) şekli bulunmaktadır. Avın öldürülmesinden bahsedilince atılan şeyin ok değil yay olması gerekmektedir.

3. Kelimenin Yanlış Okunması ile İlgili Problemler

Kelimenin vezin ve anlamın kabul etmeyeceği şekilde yanlış okunduğu yer metinde şu şekilde bulunmaktadır:

Ey mihr-i 'âlem-i cân bi-nmâ cemâl mâ-râ

Burka' zi-ruh ber-efgen **mulk**-i cihân bi-y-ârâ

(Ey can âleminin güneşi, bize cemalini göster. Cihan değer o **meleğin** yüzünden duvağını kaldır.)

Şiir Mef'ûlü Fâ'ilâtün Mef'ûlü Fâ'ilâtün kalıbıyla yazıldığı için kelimenin melek okunması mümkün değildir. Dolayısıyla anlam şöyle olmalıdır: “Ey can âleminin güneşi, yüzünü bize göster. Yüzündeki peçeyi kaldır da **dünya mülkünü** süsle, aydınlat.”

4. Mısralar Arasında Kopukluk

Mısralar arasında bağlama edatının yanlış kullanılması veya terkedilmesi yüzünden de anlam kopuklukları meydana gelebilmektedir. Metindeki örnekler şunlardır:

1.

Şâm-ı zulfeş-râ nesîm-i subh zân ruh dûr kerd

Bûd zîn zulmât-i ğam ummîd-i meh-tâbî merâ (21/5)

(Sabah rüzgârı zülfünün gecesini o yüzden uzaklaştırdı. Halbuki ben bu gam karanlıklarından bir mehtap umuyordum.)

Tercümede ikinci mısranın başında konulan “halbuki” bağlama edatı iki mısra arasındaki rabıtayı koparmaktadır. Şiir metninde olmayan bu edat kaldırılınca anlam “Saba rüzgârı zülfünün gecesini o yüzden uzaklaştırdı. Böylece gam karanlıklarında benim için bir mehtab ümidi ortaya çıktı, artık o ay yüzü görebileceğim.” şeklinde birbiriyle ilgili bir yapıya kavuşur.

2.

Şâhenseh-i maksûre-i hecr'est Selîmî

Dil zinde be-derd u be-ġam-ı ‘ışk-ı tu mâ’il (199/7)

(Selîmî, hicran maksuresinin (hünkâr mahfili) şahinşahıdır. Gönül dert ile yaşar, aşk ıstırabını sever.)

İkinci mısranın başında bir “çünkü” edatı düşünülerek beyit tercüme edilse anlam “Selîmî hicran mahfilinin beylerbeyidir. Çünkü gönlü dertle diri ve senin aşkının ızdırabını arzulamaktadır.” şeklini alarak kopukluk giderilebilir.

5. Olumsuz Yapılara Olumlu veya Olumlu Yapılara Olumsuz Anlam Verilmesi

Tercümede Farsça metindeki olumlu yapılara olumsuz anlam verildiği veya olumsuz yapıların olumlu tercüme edildiği yerler de bulunmaktadır. Bunların bir kısmı metnin okunmasından kaynaklanmış olabilir. Bazen de olumlu cümle istifham şeklinde düşünülerek olumsuz bir anlam da kazanabilmektedir. Dolayısıyla her iki anlam da aynı mesajı vermiş olmaktadır. Metindeki örnekleri şunlardır:

1.

Nukte-i ‘ışk er konem zâhir **ne** ez-dîvâneġ’st

Râst goften râz bâ-hem-derd-i hod ferzâneġ’st (61/1)

(Aşkın sırrını, nüktesini açığa vuruyorsam, bu bir delilik. Dert ortağına sırrını doğruca söylemek bilâkis akıllıca bir harekettir.)

Metinde olumsuzluk anlamı veren “ne” edatı tercümede ihmal edilmiştir. Bu edatla birlikte anlam “Aşkın sırrını, nüktesini açığa vuruyorsam, bu bir delilik değil.” şeklini almaktadır. Bağlam düşünülünce bu şeklin doğru olduğu açıktır. Bir baskı hatası veya dalğnlık eseri olmalıdır.

2.

Hemî-hâhem nihem ser der-beyâbânâ zi-ġam lîkin

Refîkî nîst cuz hicrân ki mâ-râ hem-sefer gerded (84/5)

(Aşkın ıstırabı ile çöllere **baş vurmuyacağım**, lâkin ne yapayım, hicrandan başka bizimle yol arkadaşlığı eden bir kimse yok ki.)

Tercümede kullanılan “**baş vurmuyacağım**” şeklindeki olumsuz yapı fiilin “**ne-mî-hâhem**” şeklinde olumsuz olarak düşünüldüğünü göstermektedir. Paul Horn neşrinde fiil “hemî-hâhem” şeklinde olumlu bir fiildir ve anlam açısından da böyle olması gerekmektedir. Buna göre anlam “İstiyorum ki aşkımdan dolayı başımı alıp çöllere gideyim. Fakat bu yolculukta bana hicrandan başka arkadaşlık edecek kimse yok.” şeklinde olur.

3.

Ez-Selîmî be-reh-i ‘ışk haber kem pursîd

Dil çu hûn geşt bi-**pursîd** ki dil-dâr çi kerd (93/9)

(Aşk yolunda Selîmî’den öyle pek haber falan sormayın. Bağrım kan olduktan sonra “dildar sana ne yaptı?” diye **sormayınız**.)

Beyitte fiil “**bi-pursîd**” (sorum) şeklinde olumlu olarak geçmektedir. Tarlan’ın esas aldığı metinde fiil “me-pursîd” (sormayın) şeklinde olabilir. Fiil olumlu olarak kabul edilince beytin anlamı “Aşk yolunda Selîmî’den haber sormayın. Bağrı kan olduğu zaman ondan **sorum** ki sevgili kendisine ne yaptı.” şeklinde olmaktadır.

4.

Ez-‘ışk çi bî-karârem imrûz

Bâ-cân u dil-i figârem imrûz (165/1)

(Bugün aşk içinde ne kadar kararsızım (huzursuzum). Bugün **cansızım**, yaralı gönlüme malik değilim.)

Tercümede geçen "**cansız**" kelimesi metnin "**bi-cân**" şeklinde okunduğunu ve "**bi-**" olumsuzluk ekinin "**dil-i figâr**" tamlamasına da etki ettirildiği ve "**yaralı gönlüme malik değilim**" anlamı verildiği görülmektedir. Barika'da beytin anlamı "**Bu gün âteş-i 'aşk ile ne kadar bi-karârım! Bu gün cân u dilim mecrûh bulunuyor.**" (Gültekin, 2015, 1235) şeklindedir. Paul Horn ve Barika metninin daha sağlam ve tutarlı olduğu söylenebilir.

5.

Ez-kufr **hazer kerd** çu zâhid ber-i ân zulf
Der-gerden-i cân rişte-i zunnâr girifteş (170/2)

(Zâhid o zülfün yanında bile küfürden **hazer etmeyi bırakmayınca** canının boynuna zunnâr ipi dolandı.)

Burada olumlu fiile olumsuz anlamı verilmiştir. "**Zahit o zülfün yanında küfürden sakındığı için** canının boynuna zunnâr ipi dolandı." şeklinde olması gerekmektedir.

6.

Ne-bved çu men-i mahzûn yek 'âşık-ı dil pur hûn
Der-'ışk-ı tu çun Mecnûn **şâkir ne vu hem kâni**' (184/2)

(Senin aşkınla **Mecnun gibi şükretmiyorum; fakat kanaat ediyorum**. Ben mahzun gibi bu vaziyete düşmüş bağı yaralı bir âşık daha yoktur.)

Burada "**ne**" olumsuzluk edatının "**şâkir**" ve "**kâni**" kelimelerinin iksine ait olması daha mantıklı görünmektedir. Dolayısıyla anlam "**Ben mahzun gibi yüreği kanlı bir âşık yoktur. Aşkında Mecnun gibi ne şükrediyorum, ne de rıza gösteriyorum.**" şeklinde düşünülebilir.

7.

Tâ be-rûyeş **ne-konem** tîz nazar rûz-ı visâl
Şerm kerd ez-hod u der-perde nihân şud çeşmem (226/3)

(Visal günü onun yüzüne dikkatle **bakayım diye** gözüm kendinden utandı ve perde arkasına gizlendi/gözlerime perde indi.)

Tarlan tercümesinden "**ne-konem**" fiilinin "**bi-konem**" şeklinde olumlu olarak tercüme edildiği görülmektedir. Fiilin olumsuz olduğu müsteşrik neşrine göre beytin anlamı "**Vuslat günü yüzüne sert/dikkatle bakmamak için** gözüm kendinden utandı ve perde arkasına gizlendi (gözlerime perde indi)." şeklindedir.

8.

Selîmî kû ecel tâ vâ-rehem **bi-mihnet u derdi**
Zi-minnethâ ki dâred behr-i in evkât cân ber-men (254/12)

(Selîmî, âh bir ecel gelse de **bu dert içinde geçen zamanlar** için canın üzerime yüklediği minnetlerden kurtulsam! Sen bunları düşünmüyorsun!)

Beyitteki olumsuzluk edatı "**bi-**", tercümede dikkate alınmamıştır. Buna göre anlam "**Selîmî, hani ecel? Gelsin de sıkıntısız ve dertsiz zamanlar** için canımın bana yüklediği minnetlerden kurtulayım." şeklinde olmalıdır.

6. Tercümenin Açıklayıcı Notlara Olan İhtiyacı

Tercüme eski şiire aşine olanlar için kapalı bir yapıda olmasa da bu şiirin terminolojisine yabancı olanlar için bazı açıklayıcı notlara ihtiyac duyulabilmektedir. Bir kısım örnekleri şunlardır:

1.

Ân-ki ez-behr-i butî na'l der-âteş dâred
Kâsıd-ı 'ışk berâyeş haber-i hoş dâred (88/1)

(Bir güzelin aşkı ile **bi-karar** olan (na'l der âteş) herkese, aşk postacısı güzel bir haber getirir.)

Şiirde kullanılan "**na'l der-âteş**" terimi hakkında Sûdî'nin *Hâfız Dîvânı* şerhinde geçen açıklamalar burada sadeleştirilerek iktibas edilecektir:

Der-nihân-hâne-i 'işret sanemî hoş dârem
Kez-ser-i zülf u ruheş na'l der-âteş dârem

Tercüme: İşret nihânhânesinde bir güzel sevgilim vardır ki zülfü ve yanağı sebebiyle ateş üzerine nal tutarım.

Na'1 der-âteş sihir türlerinden biridir. Bir kimseyi bir kimseye âşık edip gönlüne sevgi ateşi düşürmek isteseler na'lin üzerine Süryanice bazı isimler yazarlar ve onu ateşe bırakırlar ve bazı dua cümleleri okurlar. O da derhal âşık olup gönlü niyet edilen kişiye meyleder. Sûdî Hâfız'ın beytindeki büyüleyici özelliği şu cümleyle belirtir: Garip sihirlerden birisi budur ki bu beyitte zülfün kılâbını na'le ve cânânın yanağını ateşe benzetmiştir. (Kaya, 2008, 220).

Dolayısıyla *Yavuz Dîvânı*'nda geçen beyte biraz açıklamalı olarak şöyle anlam verilseydi daha güzel olabilirdi: "Bir sevgiliye âşık olup onun gönlünün kendine meyletmesi için büyü yapan (bir na'le Süryanice bazı isimler yazıp ateşe bırakan) kimseye aşk postacısı güzel haber getirir, yani sevgilinin gönlünün kendisine meylettiği haberi ona ulaşır."

2.

Men ne-mî-tersem zi-merg-i hod ki der-kûy-ı belâ

Cân supurden bûd ez-kâlû belâ âyîn-i men (259/2)

(Can vermektan korkmam. Zira belâ diyarında can vermek 'Kâlû belâ'dan beri benim âdetimdir.)

Doğru fakat izaha muhtaç olan bir tercüme metni ile karşılaşmaktayız. Yavuz "Elestu: Ben sizin rabbiniz değil miyim" hitabına "belâ: Evet sen bizim rabbimizsin" diye cevap verdiğim için başıma gelen ölüm dâhil hiçbir şeyden endişe etmem." demek istemektedir. Bu mazmun şairler tarafından kullanılan bir mazmundur. Hâfız şöyle der:

Makâm-ı 'ayş muyesser ne-mî-şevad bî-renc

Belâ be-hük-m-i belâ besteend 'ahd-i elest

Anlam: Dünyadaki hayat zahmet ve sıkıntıyla birlikte, zahmet ve belaların olmadığı bir hayat düşünülemez. Çünkü Elest ahdini belâ/evet sözüyle bağlamışlardır (Kaya, 2008, 318).

İnsanın bela ve meşakkat çekeceği ezelde hükme bağlanmıştır. Allah'ın "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" sorusuna "belâ/evet" cevabını veren kimsenin Allah'tan gelen her şeyi rıza ile karşılaması gerekmektedir. Can vermek de bunun içine dâhildir.

7. Kelimelerin Farklı Okunup Anlamlandırılabilmesi ve Sihir-i Helâl

Eski yazıda ünlüler gösterilmediği için bazı kelimeler farklı anlamlara gelecek şekilde farklı okunabilir. Farklı okunuşların metne kattığı anlam bağlam açısından kabul edilebilirlik sınırları içerisinde bulunur. Ayrıca bir kelimenin birden fazla anlamı bulunabilmekte, bunlar metnin bağlamıyla örtüşebilmektedir. Bazen de sihir-i helâl tabir edilen edebî sanat gereği kelime veya kelime grubu iki ayrı yere bağlanıp iki farklı anlam oluşturabilmektedir. Bunlarla ilgili örnekler şunlardır:

1.

Rûy-ı tu dil çun bi-dîd şud hacil u cân supurd

Ber-ser-i kûy-ı vefâ **merd** çi merdâne murd (90/1)

(Gönül, senin yüzünü görünce utancından canını verdi ve vefa diyarında **öldü**, ama ne merdcesine öldü.)

Paul Horn neşrinde mîmin üzerine üstün konularak yazılışı aynı olan "merd" ve "murd" kelimelerinden birincisinin "merd" olarak okunması gerektiği belirtilmek istenmiştir. Aslında buna gerek yoktur. Kelime "murd" (öldü) şeklinde de okunabilir ve Tarlan tercümesinde bu şekil tercih edilmiştir. Her iki şekilde okunuş da metne yeni anlamlar katmakta, beytin anlam dünyasını zenginleştirmektedir. "Merd" okunuşuna göre anlam "Gönül senin yüzünü görünce utancından canını verdi. Vefa diyarında mert birisi ne mertçe can verdi." şeklindedir. Tarlan'ın verdiği anlam daha tercihe şayan bir konumdur.

2.

Dilem zi-hod bi-reved ân perî çu pîş âyed

Tegâfulî çu koned **endekî** be-hîş âyed (139/1)

(O peri karşıma geldiği zaman kendimi kaybediyor, **biraz tegâful edince** de kendime geliyorum.)

Burada bir sihir-i helâl düşünülebilir. Tarlan'ın "tegâfulî" kelimesine bağlı olarak düşündüğü "biraz" anlamındaki "endekî" zarfı "be-hîş âyed" fiiline bağlı kabul edilince anlam "biraz tegâful edince" değil "biraz kendine gelir" şeklini almaktadır. "O peri gibi sevgili karşıma çıktıkça gönlüm elden gidiyor, kendimi kaybediyorum. Tanımamazlıktan gelince **biraz kendime gelebiliyorum.**"

3.

La'1-i cân-bahşş **dur u** gul kand-i hûbî teng teng

Hatt-ı û bâ-û rumûz-ı dilberî bisyâr yâr (142/4)

(Dudağı can bağışlıyor. **İçinde** denk denk güzellik gülbeşekeri var. Hattı güzelliğin ne kadar incelikleri varsa hepsini kendinde toplamış.)

Paul Horn nüshasında dâlin üzerine hareke konularak “dur” şeklinde okunduğu gösterilmiştir. Metin aynı zamanda “**derû gul-kand-i hûbî**” şeklinde de okunabilir. Tarlan tercümesinden bu şeklin tercih edildiği anlaşılmaktadır. Müsteşrik neşrine göre anlam şu şekilde olmaktadır: “Can bağışlayan dudağı **inci** ve gül gibi. Güzellik şekeri ise denk denk.” Veya ““Can bağışlayan dudağı **inci** gibi. Güzellik gülbeşekeri ise denk denk.” Bu şekilde “gul-kand” “gülbeşeker” tatlısı anlamında bileşik kelime olarak düşünülecektir.

4.

Âyîne-i cemâl-i tu ey sun‘-ı Lâ-yezâl

Her dem **numâyedem** be-nazar sûretî diger (151/3)

(Ey ebedî Tanrının sanat eseri, senin cemalinin aynası bana her nefeste bir başka şekil **gösteriyor**.)

Farsçada bazı fiiller hem geçişli hem de geçişsiz olarak iki anlama sahiptir. Bunlardan biri olan “**numûden**” fiili hem “**görünmek**” hem de “**göstermek**” anlamı taşımaktadır. Hangi anlamda kullanıldığı bağlam dikkate alınarak tespit edilmektedir. Fiilin geçişsiz yani “görünmek” anlamına göre beyit “Ey ebedî Tanrı’nın sanat eseri, senin yüzünün aynası her dem bana başka bir şekilde **görünüyor**.” şeklinde de anlam vermek mümkündür.

5.

Gerçi sad bâr Selimî bi-dehed cân rûzî

Bûy-ı vasl-ı tu dehed zindegiyeş rûz-ı diger (157/5)

(Selimî günde yüz defa canını veriyor; fakat senin visalinin **kokusu** onu ertesi gün diriltiyor.)

Muhterem müellifin gayet iyi bildiği gibi “bûy” kelimesi hem “koku” hem de “ümit” anlamında kullanılmaktadır. Önceliğin “ümit” kelimesine verilmesi daha güzel olurdu diye düşünüyoruz.

6.

Mu‘min-i ‘ışkem bi-hamdî’llâh zi-yumn-i zulf-i dôst

Yek ser-i mû nîst noksân u hâlel der-dîn-i men (259/3)

(Hamd olsun, sevgilinin zülfünün meymeneti, uğurla aşka iman etmişim. Dinimde kıl kadar noksan ve sakatlık yoktur.)

Sihr-i helal düşünülerek beyte iki şekilde anlam vermek mümkündür. Birinci şekli Tarlan tercümede göstermiştir. Diğeri ise “Aşka iman etmişim. Allah’a hamd olsun ki sevgilinin zülfünün berekiyle dinimde zerre kadar noksanlık ve hâlel yoktur.” şeklinde ifade edilebilir.

7.

Bâ-în heme şîven felek **kem dîde bâşed** der-cihân

Çun men cefâ-keş ‘âşıkî pur cevri yârî hemçu tu (271/2)

(Her taraftan aşk ve ıstırap feryadları yükseliyor. Buna rağmen felek benim kadar cefakes bir âşık, senin kadar zalim bir sevgili **az görmüştür**.)

“**Kem**” kalıbı aynı zamanda bütünüyle olmamak anlamında da kullanılmaktadır (Kaya, 2008, 199). “Bu işi yapan az bulunur” denilip “kimse bu işi yapamaz” anlamının kastedildiği yerler vardır. Tarlan da tercümede yeri gelince bu şekilde anlam vermektedir. Burada da bu ihtimal dikkate alınırsa beytin anlamı “Şimdiye kadar göğe çok feryad u figan yükselse de felek benim gibi cefakes bir âşık ve senin gibi zalim bir sevgili **görmemiştir**.” şeklinde olur ve şairin maksadına daha uygun düşer.

8.

Rû numûdî vu merâ ber-hîş hayrân sâhtî

Güşe-i çeşmî ki mî-mîrem berây-ı yek nigâh (275/5)

(Bir kere bana baksın diye can verdiğim, gözünün ucu ile **yol gösterip** beni kendine **hayran ettin**.)

Beyitte geçen hem “gösterdin” hem de “gösterirdi/gösteriyordu” anlamına gelen “numûdî” fiili gibi “sâhtî” fiili de hem “yaptın” hem de “yapardı/yapıyordu” anlamına gelebilmektedir. Tarlan’ın “yol gösterip” şeklinde tercüme ettiği kısım müsteşrik neşrinde “**rû numûdî**” (yüz gösterdin/yüz gösterirdi) şeklinde bulunmaktadır. Muhtemelen Tarlan “**rû**” kelimesini “**reh**” olarak okumuştur. Fiilin iki ihtimalli anlamı ve “**yol**” yerine “**yüz**” kelimesi bulunması dikkate alınarak beyit “Bir bakışı için canımı feda ettiğim sevgili göz ucuyla **yüzünü gösterir** ve beni kendine hayran bırakırdı.” şeklinde tercüme edilebilir.

8. Tercümenin Metinle Örtüşmemesi

Tercümede verilen anlamın müsteşrik neşriyle örtüşmediği yerler de vardır. Bunların bir kısmı serbest tercümeden kaynaklanmış olabilir. Tercüme metninde geçen örnekler şunlardır:

1.

Dilem şeb der-ğam-ı ân gîsû-yı ‘anber-feşân gum şud

Be-baht u tâli‘em şem‘ u çerâğ-ı ahterân gum şud (103/1)

(Gece gönlüm o anber saçan kâkülün gamı içinde mahv oldu. Yalnız bahtım, talihim mahvolmadı, yıldızların meşalesi dahi söndü.)

Yukardaki anlamdan yola çıkarak ikinci mısranın Tarlan tarafınan “**Ne baht u tâli‘ hem şem‘ u çerâğ-ı ahterân gum şud**” şeklinde okunduğu anlaşılmaktadır. Fakat böyle okunuca “4 mefâ‘ilün” kalıbıyla yazılan şiirde “**tâli‘**” kelimesinin ikinci hecesi açık hece olması gerekirken kapalı olmaktadır. İkinci mısradaki “**bakınız**” anlamında hazfedilmiş bir fiil düşünerek beyte “Gönlüm gece vakti o anber saçan kâkülün üzüntüsü içinde kayboldu. **Bahtıma ve talihime bakınız** ki mumun ve yıldızların ışığı da söndü.” şeklinde anlam vermek mümkündür.

2.

Cefâ-yı ‘ışk-ı yârem kuşt u kes hâlem ne-mî-pursed

Meger resm-i vefâ vu mihrbânî ez-cihân gum şud (103/5)

(Aşkının cefası beni öldürdüğü halde **yâr bir kere mezarımı ziyaret etmedi**. Acaba âlemden sevgi ve vefanın nam ü nişanı silindi mi?)

Birinci mısradaki geçen “kes hâlem ne-mî-pursed” (**kimse halimi sormadı**) kısmına Tarlan tercümesinde “**yâr bir kere mezarımı ziyaret etmedi**” şeklinde anlam verilmektedir. Halbuki metin esas alınrsa beyte “Sevgilinin aşkının cefası beni öldürdü **ama kimse halimi sormadı**. Yoksa dünyadan sevgi ve vefanın nişanı bütünüyle silindi mi?” şeklinde anlam vermek gerekmektedir.

3.

Hergiz **ez-baht** me-cû **taht** ki şâh-ı ma‘nî

Şâhî-i Mısır be-Yûsuf zi-teg-i çâh dehed (133/6)

(**Tac u tahttan** sakın baht ve saadet arama. Zira manâ padişahı, Yusuf’a Mısır saltanatını kuyunun dibinden verdi.)

Paul Horn neşrinde “bahttan taht arama” anlamına gelen kısmın Tarlan tercümesi dikkate alındığında “**ez-taht** me-cû **baht**” şeklinde okunduğu anlaşılmaktadır. Burada noktaların yerini tespitle ilgili problem bulunmaktadır. Arap alfabesiyle “baht” ve “taht” kelimeleri noktalar dikkate alınmadığında aynı şekilde yazılmaktadır. Müsteşrik neşrine göre beytin anlamı “Sakın baht ve talihinden taht ve hükümdarlık bekleme. Zira mânâ padişahı Hz. Yusuf’a Mısır saltanatını kuyuda iken verdi.” şeklindedir. Her iki ihtimal de kabul edilebilirlik sınırları içerisinde olmakla birlikte ikinci mısranın başında bulunan “Mısır saltanatı” ifadesi beklenen şeyin “taht” olma ihtimalini akla getirmektedir.

4.

Âyem çu be-hâk-i ser-i kûy-ı tu be-ser-bâz

Ma‘lûm-ı tu gerded ki menem ‘âşık-ı ser-bâz (158/1)

(Senin diyarına başımın üzerinde yürüyerek geldiğim zaman anlayacaksın ki ben başını ortaya koyan bir âşıkım.)

Kanar sözlüğünde “**ser-baz**” kelimesine “1. asker. 2. yiğit. 3. üstü açık, başı açık. 4. fedai, baş koyan” anlamları verilmektedir. Tarlan tercümesinde geçen “başı üzerinde yürüyerek gelmek” tabirinin hangi anlamda kullanıldığını ve metinden nasıl çıkarıldığını bilmiyoruz. Bu kelimeye “fadai, başını feda eden” anlamı verilmesi durumunda birinci mısra “Senin diyarına fedai olarak yani başımı/canımı feda etmek niyetiyle geldiğim zaman” şeklinde bir anlama sahip olmaktadır.

5.

Ez-Selîmî me-bâş bigâne

Yâr-ı men **bâ-tu âşinâ‘st garaz** (181/7)

(Selîmî’ye yabancılık gösterme; sevgilim **sen de bir aşına istiyorsun**.)

Tercümede görülen “**sen de bir aşına istiyorsun**” kısmı metinle örtüşmemektedir. “Sevgilim, Selîmî’nin **maksadı seninle dost olmaktır**, dolayısıyla ona bigane kalma, yabancı gibi davranma.” şeklinde anlam verilmesi gerekir.

6.

Ger Hızır futed ez-hat-ı sebz u dehenet dūr

Billāh ki be-murden şevved ez-hecr-i tu kâ'il (199/4)

(Eğer Hızır, senin taze (yeşil) hattından ve dudağından uzak düşerse Allah'a yemin ederim ki ölümü senin hicranınla yaşamağa tercih ederim.)

Paul Horn neşrine göre beytin anlamı "Ölümsüzlüğe mazhar Hz. Hızır senin taze hattın ve ağzından uzak düşerse Allah'a yemin olsun ki ayrılığından dolayı ölümün gerçek olduğuna inanır." şeklindedir. Tarlan'ın esas aldığı nüshanın nasıl olduğunu bilmiyoruz. Fakat mısralar arasında bir anlam kopukluğu vardır ve müsteşrik neşrinin daha tutarlı olduğu görülmektedir.

7.

Bi-rîz ey dîde hûn k'ez-rûy-ı zerdem mî-şevved zâhir

Eger sad bâr hemçün lâle dâğ-ı dil nihân sâzem (223/4)

(Lâle gibi yüzlerce defa gönlümün dağını gizlesem sarı yüzüme akan **kanlı gözyaşlarmdan yine aşkım âleme fâş oluyor.**)

Beyitte aşkı âleme fâş edenin kanlı göz yaşları değil sarı yüz (rûy-ı zerd) olduğu söylenmektedir. Beytin metne bağlı kalarak anlamı "Ey göz, kanlı yaş dökerek yüzümün sarılığını gizle. Çünkü lâle gibi gönlümün dağını (yarasını) yüz kere gizlesem de sararmış yüzüm aşkımı âleme fâş ediyor." şeklindedir.

8.

Bes ki şud ez-âh u sûz-ı men temâmet şehir pur

Âh mî-bînem keşîde ber-der u dîvâr hem (232/5)

(Şehir, benim âh u feryadıyla o kadar doldu ki **insanlar duvar kenarlarına çekildiler.**)

Tarlan'ın tercümeyle esas aldığı nüshanın nasıl olduğunu bilmiyoruz. Fakat Paul Horn neşrine göre beytin anlamı "Yanık gönlümden çıkan âhlar şehrin tamamını öyle istila etti ki kapıların ve duvarların üzerine dahi âh yazıldığını (çekildiğini) görüyorum." şeklindedir. Şehri âh doldurunca insanların kapı ve duvar diplerine çekilmesi tutarlı bir anlam değildir. Tarlan'ın müsteşrik neşrini esas almaması doğru değildir.

9.

Bâ-mâh-ı çâr-deh çi konem nisbet-i ruhet

Zân-rû ki mâh u sâl ne-bâşed kamer çunîn (265/4)

(Yanağını ayın on dördüne nasıl benzetirim. Ay, **aylarca, senelerce böyle devam edip gitmez ki!**)

Metne bağlı kalınsa tercüme "Ey sevgili, yüzünü ayın öndördüne nasıl benzetebilirim? Çünkü aylar ve seneler ne kadar dönüp dolaşsa da senin yüzün gibi parlak bir dolunay bulunmaz." şeklinde olur.

10.

Bî-karârî hem ne-dârem zân-ki der-nâmûs-ı 'ışk

Rûz u şeb ummîd-i cân-ı bî-karâr-ı men tuyî (301/5)

(Aşkın kutsiyetinden utandığım için sabırsızlananmam da. Zira gece gündüz bu muztarip canımın yegâne ümit bağladığı varlık sensin.)

Yukardaki beytin birinci mısrayla Tarlan'ın verdiği anlam örtüşmemektedir. "Çünkü aşk nâmûsunda" anlamına gelen "zân-ki der-nâmûs-ı 'ışk" ikinci mısraya bağlıdır, dolayısıyla anlam da ona göre verilmelidir. Kanar sözlüğünde "nâmûs" kelimesine onüç farklı anlam verilmektedir. Bunlar "1. namus. şeref 2. iffet 3. şeriat 4. yasa, kanun, kural. 5. vahiy. 6. melek. 7. Cebrail. 8. sır. 9. riya. 10. ses. 11. şöhret 12. kibir. 13. savaş." şeklindedir. Bu anlamlardan hangisinin beytin bağlamına daha uygun olduğu tartışmalıdır. Cümle yapısı dikkate alınarak beyte "Sabırsız ve karasız değilim. Çünkü aşk nâmûsunda sabırsız canımın gece gündüz ümit bağladığı sensin." şeklinde anlam verilmelidir.

9. Sehv-i Kalem veya Baskı Hatası

Bu tarz örnekler müellifin sehv-i kalemi veya baskı hatası olarak kabul edilmelidir.

1.

'İd in nev' guzeşt u dil-i men şâd ne-şud

Cân-ı **mihnet-zede** ez-bend-i gam âzâd ne-şud (105/1)

(Yine bayram şöyle böyle geçti, fakat benim gönlüm sevinmedi. **Minnete uğramış** canım gam bağından kurtulmadı.)

Metinde "mihnet-zede" geçmektedir. Bir sehv olduğu açıktır.

2.

Ez-nâm-ı çarh egerçi der-‘ışk ‘âr dârem

Her kemterîn seget-râ ‘âlî-cenâb gûyem (239/5)

(Aşk içinde (aşkın yüksekliği yanında) adını anarken hicab duyan ben senin en hakir köpeğine (âlicenab) diye hitab ediyorum.)

Beyitteki **çarh** (felek) kelimesi tercümede düşürülmüş. Muhtemelen baskı hatası olsa gerek. Anlam “Aşk hususunda feleklerin bile adını anarken hicap duyan ben (feleklerden çok yüce olan ben) bugün en değersiz köpeğine âlicenap diye hitap ediyorum.” şeklinde olmalıdır.

3.

Çun Selimî kerdem ez-derd-i nihân feryâd goft

Sırr-ı ‘ışket nîst mahfî ez-dil-i âgâh-ı men (260/7)

(Selimî, bu gizli aşk yüzünden feryad ettiğim zaman bana dedi ki: “Benim bilen ve anlayan **gözüm** senin aşkının sırrına vâkıftır.”)

“**Gönlüm**” yerine “**gözüm**” yazılması sehvi kalem veya baskı hatası olabilir.

4.

Ârâste bezm-i visâl efrûhte çun meh cemâl

Ey gul bedîn husn u kemâl ez-nev-behâr-ı kîstî (289/2)

(Visal bezmini süslemiş, ay gibi güzelliği nurlandırmışsın. Ey **gönül**, seni kimin baharı, bu kadar güzellik, bu kadar kemal ile yetiştirdi?)

Beyitte gönüle değil **güle** seslenilmektedir.

5.

Şevedet saltanat-ı dehr musellem dâ’im

Geh gehî ger zi-Selimî be-kerem yâd konî (297/7)

(Arasına kerem edip Selimî’yi yâd edersen dünya saltanatı **onun olur**.)

Beyitte geçen “şevedet” fiili senin olur” anlamına gelmektedir. Dolayısıyla beyte “Selimî’yi lütfedip arasıra hatırlarsan dünya saltanatı **senin olur**.” şeklinde anlam verilmelidir.

6.

K’ez-devlet u civânî v’ez-‘omr berhorî tu

Gerdend **her gulâmet** mîr u buzurgvârî (305/27)

(Saadetten, gençlikten, ömürden kâm alasin, **her büyük emir** senin kölen olsun.)

Beyitte geçen “**her gulâmet**” “her büyük emir” değil “her kölen veya sana köle olan herkes” anlamına gelmektedir. Dolayısıyla ikinci mısraya “**Sana köle olan herkes** emir ve şeref sahibi olsun” anlamı verilmelidir.

10. Tercüme Metnindeki Kelimelerin Müsteşrik Neşriyle Farklı Oluşu

Tercümede kelimelere verilen anlamın müsteşrik neşriyle örtüşmediği, fakat daha tutarlı bir anlam taşıdığı yerler de bulunmaktadır. Bu kısımlar Tarlan’ın metni tamir cihetine gittiği veya karşılaştırma yaptığı nüshayı esas aldığı ihtimalini akla getirmektedir.

1.

Çu ‘akrebî’st be-meh zulf-i û ki ber-cânem

Ezû be-her ser-i mû sad hezâr niş âyed (139/2)

(Onun zülfü ay (yanağı) üzerinde **nasıl** bir akreptir ki her telinin ucundan canıma yüz bin iğne batıyor.)

Tarlan tercümesinden “**çu**” edatının “**çi**” olarak okunduğu anlaşılmaktadır. Müsteşrik neşrine göre beytin anlamı “Sevgilinin zülfü ay yanağı üzerinde **bir akrep olduğu için** her telinin ucundan canıma yüz iğne batıyor.” şeklindedir.

2.

Bâ-în **kemân-i döst** ki mâ-râ’s t pîş-i tu

Ger tîr ber-nişâne zenîm ez-kazâ buved (122/8)

(Elimizdeki bu **muhabbet yayı** ile senin önünde eğer oku hedefe vurursak bu, kazârâ mı olmuştur?)

Paul Horn neşrinde tamlama “kemâl-i döst” şeklinde bulunmaktadır. Ok, hedef ile birlikte kullanıldığı göz önüne alınınca “kemân” şeklinin tercihe şayan olduğu görülmektedir.

3.

Subhî ki ne-bînem ruh-i ân mâh-ı dil-efrûz

Sûzed dilem ez-reşk çu hurşîd ber-âyed (137/2)

(O gönül aydınlatan ayın yüzünü görmediğim sabah, kanlı **gözyaşımın** kızılığı içinde **gönlümün alevi** güneş gibi doğar.)

Tarlan tercümesinden ikinci mısranın Paul Horn neşrine göre oldukça farklı olduğu görülmektedir. Muhtemelen “gönlüm yanar” anlamındaki “**sûzed dilem**” kısmı “**sûz-ı dilem**” (gönlümün alevi) olarak okunmuş, “kıskançlık” anlamındaki “**reşk**” kelimesi de “**eşk**” (gözyaşı) olarak okunup öyle anlamlandırılmıştır. Paul Horn neşrine göre beytin anlamı şu şekildedir: “Gönlü aydınlatan ay yüzlü sevgilinin yanağını **görmediğim sabah** sevgili değil de güneş doğunca kıskançlıktan dolayı gönlüm yanar.”

Nüsha farkı olarak müsteşrik “görmem” anlamındaki “**ne-bînem**” yerine “**bi-bînem**” (görürüm) şeklinin bulunduğunu da dipnotta belirtmektedir. Bu takdirde beytin anlamı “Gönlü aydınlatan ay yüzlü sevgilinin yanağını **gördüğüm sabah**, onun yanağı gibi parlak olan güneş doğunca kıskançlıktan dolayı gönlüm yanar.” şeklinde olur.

4.

Kâm-ı cân-râ key resed zân la‘l-i çun yâkût kût

Tâ koned **hattet** be-sihr-i gamze-i mekkâr kâr (141/3)

(**Gözün** hilekâr gamze sihri ile büyüledikçe hiç âşıkların o yakut renkli lâ‘lden (dudaktan) gönül muradına nail olabilirler mi?)

Tarlan tercümesinden ikinci mısradaki geçen “**hattet**” yerine “**çeşmet**” kelimesi bulunduğu anlaşılmaktadır. Müsteşrik neşrine göre beytin anlamı “**Hattın** hilekâr gamzenin sihri ile büyü yaptıkça âşıklar o yakut renkli kırmızı dudağından nasıl canları muradına kavuşacaklar?” şeklindedir. Beyitte kullanılan “gamze” kelimesi dikkate alınınca “**çeşmet**” şeklinin daha doğru olduğu anlaşılmaktadır.

5.

Kefen pur hûn koned çun lâle ber-hâl-i dilem ez-eşk

Ki ez-derdem şevved Ferhâd der-zîr-i **kefen** âgeh (282/6)

(Ferhad **kefeninin** içinde benim derdimden haberdar olsa kanlı gözyaşları döke döke **avucunu lâle gibi kana boyar**.)

Tarlan tercümesinden 1. mısra başındaki “**kefen**” kelimesinin “**kefeş**” (avucu) şeklinde okunduğu anlaşılmaktadır.

11. Çekim Ekleri ve Edatlara Verilen Anlam

Çekim ekleri ve edatlar dilde çok değişik görevlerde bulunmakta ve farklı anlamlar taşımaktadırlar. Bunlardan hangisinin tercih edileceği bağlamdan anlaşılabilir. Birden fazla ihtimallerin doğru olduğu yerler de olabilir. Tercümede geçen örnekler şunlardır:

1.

Çi gûyem vasf-ı husn u zulf u rûy-i ân but-i ra‘nâ

Ne-dîde **cuз Selîmî** hîç kes hâlî ki û dâred (89/5)

(O güzel sevgilinin güzelliğini, zülfünü yüzünü vasf için ne söyleyeyim? **Selîmî**, onun gibi güzel, ona benzer birisini hiç görmemiştir ki.)

İkinci mısranın öznesi “Selîmî” değildir. “Cuz Selîmî” “Selîmî’den başka” anlamına gelmektedir. Dolayısıyla anlam “O parlak ve güzel sevgilinin zülfü ve yüzü ve güzelliğini vasfetmek için ne söyleyeyim? **Selîmî’den başka** onun halini kimse görmemiştir ki.” şeklinde olmalıdır.

2.

Eger şud ustuhânem **nerm ez-seng-i cefâ** şâdem

Be-ummîdî ki hâhem geşt hâk-i kûy-ı û âhir (147/3)

(Eğer kemiğim **cefa taşından daha yumuşak** ise ne saadet! Hiç olmazsa onun diyarının bir toprağı olacağı ümit edebilirim.)

Ayrılma hali görevindeki “ez” eki aynı zamanda sebep de bildirmektedir. “Açlık-**tan** bayıldı.” örneğinde de görüldüğü gibi. Türkçede ve Farsçada ekin bu fonksiyonu yaygın olarak kullanılmaktadır. Dolayısıyla “**taştan yumuşak**” şeklinde değil de “**taş sebebiyle yumuşak**” anlamı verilebilir. Bağlam dikkate alındığında bu şeklin tercih edilmesi gerekmektedir. O zaman anlam “Şayet kemiğim sevgilinin **cefa taşlarına hedef olmaktan dolayı yumuşayıp** toz haline gelirse sonunda onun diyarınının toprağı olacağı (sevgilinin ayağını basacağı toprak olmak) ümidi ile sevinçliyim.” şeklini alır.

3.

Dil-i dervîş-i cefâ-keş ki giriftâr-ı tu şud
Her çi bûdeş **zi-mahabbet be-vefâ kerd ‘ivaz** (182/2)

(Senin aşkına tutulan cefakeş fakirin gönlü, **bütün sevgisini vefa ile mübadele etti.**)

Tarlan “Her çi bûdeş zi-mahabbet” ibaresine “sevgiden neyi varsa yani bütün sevgisini” anlamı vermektedir. Bu ifadeye “Başına ne gelirse, sevgiden dolayı...” şeklinde de anlam verilebilir. O zaman beytin anlamı “Aşkına tutulan cefakeş dervişin gönlüne ne gelirse **aşkından dolayı** vefa ile onu karşıladı.” şeklini alır. Bu şeklin daha tutarlı olduğu söylenebilir. Çünkü “sevginin vefa ile mübadelesi” güzel bir kullanım değildir.

4.

Cân-ı men hem-dem u hem-derd be-cuz nâle ne-yâft
Ki be-sahn-ı çemen ez-hûn-ı dilem dâd ayâğ (186/4)

(Canım feryattan başka arkadaş ve dert ortağı bulmadı. O, çemen sahnında bana gönül kanından şarap verdi.)

Burada ikinci mısranın başındaki “**ki**” edatının dikkate alınmamasıyla mısralar arasında bir anlam kopukluğu görülmektedir. Bu edat dikkate alınarak beyte iki şekilde anlam verilebilir. Biri “Sevgili çemenlikte bana gönül kanyla dolu bir kadeh bana **sunduğu için (sundu ki)** canım feryat ve inlemeden başka bir arkadaş ve dert ortağı bulmadı.” Diğeri ise “Canım feryat ve inlemeden başka bir arkadaş ve dert ortağı **bulmadığı için (bulmadı ki)** o (sevgili) çemenlikte gönül kanyla dolu bir kadeh bana sundu.” şeklinde olur.

5.

Der-hevâ-yı ân-ki bînem reften-i ân hoş-hırâm
Hemçu kebke ez-kûhsâr-ı gam be-kahkah mî-revem (229/4)

(O güzel, salına salına yürüyen dilberin, **kimin aşkı içinde böyle yürüdüğünü gördükçe** keklik gibi gam dağından kahkahalarla gidiyorum.)

“Der-hevâ-yı ân-ki” “**kimin aşkı içinde**” değil “**o arzuda, o arzu ile ki**” anlamındadır. Dolayısıyla beyit “O salına salına yürüyen sevgiliyi görme arzusuyla keklik gibi gam dağından kahkahalarla gidiyorum.” anlamına gelmektedir.

6.

Şudem bî-la‘l-i şîrînet çunân ey husrev-i hûbân
Ki mî-giryed be-hasret hûn-ı dil **der-kûh** u kân ber-men (254/2)

(Ey güzeller padişahı, senin tatlı dudağından ayrılık, beni o hale düşürdü ki bana **dağlar taşlar** acıyor, hasretle akan ciğerlerinin kanı gözyaşı olup gözlerinden fırlıyor.)

Tarlan tercümesinde özne konumunda olan “dağlar taşlar” kısmının Farsça metinde başında “der-“ ön eki bulunmaktadır (**der-kûh** u kân). Dolayısıyla anlam “**dağlarda ve maden ocaklarında**” şeklindedir. Bu grubun özne olabilmesi için başındaki “der-“ ön ekinin zait sayılması gerekmektedir. İkinci mısranın öznesini “hûn-ı dil” olarak kabul etmek de “Gönül kanı hasretle ağlıyor” şeklinde bir yapı ortaya çıkarmaktadır. “Dağlarda ve maden ocaklarındaki **bütün pınarlar ve mücevherler**” şeklinde hazfedilmiş bir özne olduğu düşünülebilir. Bu takdirde dağlardan çıkan pınarlar ve kırmızı renkli lâl ve yakut gibi cevherler bir hüsn-i talille açıklanmış olmaktadır. O zaman pınarlar dağların şair için döktüğü göz yaşları, kırmızı renkli mücevherler ise dağlardaki maden ocaklarının şair için kan ağlamaları olduğu söylenmiş olmaktadır.

7.

Çun Selimî hoş-demî bâşed ki der-goft u şenîd
Cân dehem ez-şevk bâşed yâr der-tahsîn-i men (259/7)

(Selimî, ne güzel andır o an ki ben yâr ile konuşurken onun aşkı ile can veririm. Sevgilim de beni beğenir, takdir eder.)

Birinci mısranın başındaki “**Çun Selimî**” “Selimî gibi” anlamında bir edat grubu olarak da düşünülebilir. Tarlan tercümesinden anlaşıldığına göre birinci mısradaki takdim tehir yapılmış, aynı zamanda “çun” edatının aslı vâv ile “nasıl” anlamında bir soru edatı olduğu düşünülmüş, buna göre “**Selimî, çun hoş-demî bâşed**” (Ey Selimî, nasıl, ne güzel bir hoş zaman olur) şeklinde bir yapı düşünülerek anlam verilmiştir. Böyle bir takdim tehir düşünülmezse anlam “Yâr ile konuşurken Selimî gibi can versem ve sevgili de beni takdir etse bu zaman kutlu (hoş) bir ân olur.” şeklini almaktadır.

8.

Pinhân berây-ı katl-i men her dem **gezî leb bâ-rakîb**

Kes kasd-ı cânî ger koned ez-kîne bârî hemçu tu (271/3)

(Beni öldürmek için her an **rakibe dudak ısıryorsun**. Kindar bir insan cana kasdederse böyle etmeli. Çünkü bundan daha zâlimâne öldürmek olamaz.)

Beyitte geçen “**pinhân**” (gizlice) kelimesi tercümede belirtilmemiştir. “Bâ-“ ön ekinin “**ile**” anlamında olduğu dikkate alınınca “**Rakiple birlikte dudağını ısıryorsun**” şeklinde tercüme edilebilecek “**gezi leb bâ-rakîb**” kısmı “**rakibe dudak ısıryorsun**” şeklinde tercüme edilmiştir.

12. Söylenilmek İstenen Şeyin Kapalı Oluşu

Tercümede bir iki yerde mütercimim üslubu okuyucu tarafından yanlış anlaşılabilir bir yapıdadır. Bunlar;

1.

Ey perî ez-men-i mecnûn **haber-i hîş** me-purs

Men-i bî-sabr u sukûn-râ çu zi-hod nîst haber (157/4)

(Ey peri, ben mecnundan **senin ne halde bulunduğunu** sorma. Zira sabr u kararı elinden gitmiş ben biçârenin kendinden dahi haberi yoktur.)

Burada problem “haber-i hîş” (kendi haberi) tamlaması hakkındadır. “Kendi haberi” derken “sevgilinin haberi” mi yoksa “âşığın kendisinden haberi” mi olduğunun tespit edilmesi gerekir. Sevgili âşığına kendi hâlini değil, onun yani âşığın halini sorar. Şair de “ben kendimden geçmişim, kendimden haberim yok, bana kendi halimi sorma” demek istemektedir.

2.

Bâyed be-râstî be-miyân âmed er ne halk

Güyend bî-şumâr suhan ez-ser-i guzâf (189/5)

(Doğruca harp meydanına çıkmalıdır. Yoksa halk türlü türlü saçma sapan sözler söylerler.)

İfadede bir muğlaklık bulunmakta, halkın ne hususta saçma sapan söz söyleyeceği anlaşılmamaktadır. Bu kısma Barika’da verilen “Gerçekten meydân-ı mübârezeye çıkmalıdır, **yoksa herkes yalan olarak bî-hesâb merdvârî söz söyleyebilir.**” (Gültekin, 2015, 1238) şeklindeki anlam, kapalılığı gideren bir yapıdadır. Yani herkes savş meydanına çıkmadan “ben şöyle yiğitim, böyle kahramanım” gibi asılsız iddialarda bulunabilir. Bu sözlerin doğruluk derecesini kişinin pervasızca şavaş meydanına atılması gösterir. Yoksa eylemle desteklenmeyen boş lafların bir kıymeti harbiyesi bulunmamaktadır.

3.

Zi-çesm-i halk mî-tersem ki her geh bînemet rûzî

Dil u cân bâ-tu vu men der-suhan cây-ı diger bâşem (224/8)

(Her an sana baksam halk görecek diye korkuyorum. Onun için bir gün gönlüm, canım sende olduğu halde ben sözde başka yerde olayım.)

Beytin anlamı metne bağlı kalarak şu şekilde de ifade edilebilirdi: Sana baksam halkın gözünden (ayıplamasından, beni görmesinden) korkuyorum. Onun için seni bir gün görürsem gönlüm ve canım sende olduğu halde ben başka konularla meşgul görünmek istiyorum.

13. Metinden Bazı Kısımların Tercümede Gösterilmemesi

Muhtemelen dalgınlık eseri olarak bir iki yerde Farsça metindeki bazı kısımların tercüme edilmediği görülmektedir. Bunlar;

1.

Çi-sân ez-hem guşâyed çesm-i hâb-âlûde **ger bîdâr**

Buved sad cân-ı hûn-âğişte ber-her nûk-i mujâneş (173/5)

(Her kirpiğinin ucunda yüzlerce kana bulanmış can varken o, nasıl gözlerini açıp uyanabilir?)

Tercümede “**ger bîdâr buved**” kısmı dâhil edilmemiş. Buna göre anlam “**Uyanıp gözlerini açarsa** her bir kirpiğinin ucunda yüzlerce kana bulanmış can olan o sevgili, mahmur gözlerini nasıl açabilir?” şeklini almaktadır.

2.

Serem ber-âsitân-ı û ki ez-nuh çarh **kerdî ‘âr**

Kunûn derd-i cudâyî sâhte bâ-hâk yeksâneş (173/6)

(Başım onun dokuz çarhın da fevkinde olan eşliğinin üzerinde idi. Şimdi ayrılık derdi o başı hâk ile yeksan etti.)

Tercümede “**âr kerdî**” (**utanırdı**) kısmı bulunmamaktadır. Bu kısım metne dâhil edilince anlam “Başım dokuz felekten âr eden yani onların yüksekliğini hafife alan sevgilinin eşiği üzerinde idi, bak bugün bugün ayrılık derdi nasıl o başı hâk ile yeksan etti.” şeklini alır.

14. Tamlamalarla İlgili Problemler

Tercüme metninde Farsça tamlama olan bazı kısımların atıf grubu olarak tercüme edildiği veya tamlama olmaması gereken kısımların da tamlama şeklinde okunup anlam verildiği görülmektedir.

1.

Bâ-saltanat-ı ‘âlem **bî-mihr-i meh-i rûyet**

Bi’llâh ne-tuvâned kerd eflâk merâ kâni’ (185/6)

(Senin cemalinin **ay** ve **güneşi** olmadıktan sonra felekler beni dünya saltanatına razı edemezler.)

Tarlan’ın beyitteki “**bî-mihr-i meh-i rûyet**” kısmını atıf grubu olarak “**bî-mihr u meh-i rûyet**” şeklinde düşündüğü ve **sevgi** ve **güneş** anlamında müşterek kullanılan “**mihr**” kelimesine “**güneş**” anlamı verdiği görülmektedir. Halbuki Barika’da da Paul Horn neşrindeki gibi bu kısım atıf grubu değil tamlama olarak alınmış ve **mihr** kelimesine **muhabbet** anlamı verilmiştir. “Arada senin meh cemâlin **muhabbeti** olmaksızın eflâk, saltanat-ı ‘âlem ile beni bi’llâh kâni’ edemez.” (Gültekin, 2015: 1237).

2.

Çu ney ez-revzen-i cân her ki efgân-ı dilem bi-şnîd

Keşîd âh-ı gam u der-nâlehâ-yı zâr **şud** ez-men (256/3)

(Can penceresinden ney gibi benim feryad u figanımı dinleyen herkes gamlı gamlı âh etmeye, ağlamaya başladı.)

İkinci mısranın kelime grupları şeklinde tercümesi şu şekildedir: Keşîd âh-ı gam (gamlı bir âh çekti) u der-nâlehâ-yı zâr (ve hazin nâlelerde) **şud** ez-men (benden gitti/benden oldu). Bu mısradaki “**şud**” fiiline “gitti, uzaklaştı” anlamı verilirse beytin anlamı “Ney gibi olan can penceresinden (delik deşik olmuş vücudumdan) feryad u figanımı işiten herkes üzüntüsünden bir âh çekti ve hazin inlemelerimden dolayı benden uzaklaştı.” şeklinde olur. Bu şekilde “der-“ ön ekine “-den dolayı” şeklinde bir anlam verilmesi gerekmektedir. Burada başka bir ihtimal de “**der-nâlehâ-yı zâr**” (hazîn inlemelerde) kısmının müstensihin sehvi sonucu tamlama şeklinde yazıldığı düşünülmesidir. O zaman mısranın alternatif okunuşu şöyle olur: Keşîd âh-ı gam (gamlı âh çekti) u der-nâlehâ (ve bu nâlelerde/nâleler sebebiyle) **bî-zâr şud** ez-men (benden bizâr oldu). “**Bi**” olumsuzluk ön eki kendinden sonraki kelimeyle hem bitişik hem de ayrı yazılabilmektedir. Bu ekin başındaki “b” harfinin noktasının sehven konulmaması sonucu geride kalan “y” harfinin tamlama için kullanılan yardımcı ünsüz olduğu düşünülmüş ve böylece metin “nâlehâ-yı zâr” şeklinde bir yapıya kavuşmuş olabilir.

3.

Ân mâh ki cân-dârû-yı dilhâ’st leb-i û

Şermende-em ez-lutf-ı hayâ vu edeb-i û (266/1)

(O ay yüzlü dilber ki dudağı canlara devadır, onun **lütuf, edep ve hayasından** ne kadar mahcubum.)

Tercümeden ikinci mısradaki “**ez-lutf-ı hayâ**” şeklinde tamlama olarak geçen kısmın “**ez-lutf u hayâ**” şeklinde bir atıf grubu olarak düşünüldüğü anlaşılmaktadır. Tamlama şekli esas alınca anlam “Dudağı canlara şifa olan o ay yüzlü sevgilinin **haya ve edebindeki nezaketten** utanıyorum.” şeklini almaktadır.

4.

Nahl ez-şerâr-ı âh merâ bes be-bezm-i ‘ışk

Yâ **ez-nihâl** kâmet-i serv-i perîveşi (294/3)

(Aşk bezminde bana âhımın kıvılcımlarından yahut peri gibi bir güzelin serve benzeyen **endaminin fidanından** bir nahl kâfidir.)

İkinci mısra Paul Horn neşrinde bir tamlama düşünülerek “Yâ **ez-nihâl-i** kâmet-i serv-i perîveşi” şeklindedir. Tarlan tercümesinden de bu kısmın müsteşrik gibi tamlama şeklinde düşünüldüğü anlaşılmaktadır. Tamlama şeklinde okunup okunmaması vezin açısından bir problem teşkil etmez. Tamlama olmadan ve her iki mısrayı birbirinden bağımsız olarak düşünerek beyti “Aşk meclisinde âhımın kıvılcımlarından oluşan nahl (hurma ağacı), Hz. Musa’ya Tur dağında ateş olarak görülen ağaç yerine bana yeter. Veya **peri gibi bir güzelin servi boyu** bana **taze fidan** olarak yeter.” şeklinde anlamlandırmak mümkündür ve kanaatimizce Hz. Musa’ya ateş şeklinden görünen ağacın hurma ağacı olduğu şeklindeki rivayet göz önüne alınırsa beyte bu şekilde anlam vermek daha tutarlı bir konumdur.

15. Bileşik Fillere Verilen Anlam

Tarlan tercümesinde bazı bileşik fiillere sözlüklerde geçen şekilden farklı anlamlar verildiği de görülmektedir. Örnekleri şunlardır:

1.

Ân cefâ-cû bes ki dâred mekr-i husn u dilberî

Kasd-ı pâ-bûşeş konem **dâmân-ı** pîrâhen **keşed** (110/3)

(O cefakâr sevgilim, o kadar güzelliğin hilelerini bilir ki ayağını öpmek istediğim zaman gömleğinin **eteğini indirir/ayaklarını saklar**.)

Sözlüklerde “**dâmen keşiden**” fiiline “1. kaçınmak, uzak durmak. 2. terketmek.” anlamları verilmektedir. Dolayısıyla “gömleğinin eteğini indirir, ayaklarını saklar” yerine “benden uzaklaşır, beni terkeder” anlamları verilebilirdi.

2.

Zi-derd u nâle-i men **gûş gîred** İsrâfil

Be-vakt-i Sûr eger bi-şneved figân-ı firâk (191/3)

(İsrafil, sûr’u öttürdüğü zaman benim ayrılık yüzünden feryadımı işitirse **korkusundan Allah’a sığınır/kulağını çeker**.)

Sözlüklerde “**gûş giriften**” fiiline “kulak tıkamak” anlamı verilmektedir. O zaman anlam “İsrafil (as) benim dert ve inlemelerimden çıkan feryadı Sur’a üfureceği zaman işitse dehşetinden kulağını tıkar.” şeklini alır.

3.

Dilem-râ her zemân bîmârî-i gâm biş mî-gerded

‘Aceb ger **cân bered** in nev‘-i bîmârî ki men dârem (214/5)

(Gönlümde gam hastalığı her an ziyadeleşiyor. Bu nevi hastalık **adam öldürürse** hayret ederim.)

Sözlüklerde “**cân burden**” fiiline “kurtulmak” anlamı verilmiştir. Böyle olunca beytin anlamı “Gönlümde gam hastalığı gittikçe artıyor. Böyle bir hastalıktan **insanın kurtulması** hayrete şayan bir şey.” şeklinde olmalıdır. Bu şeklin daha tutarlı olduğu açıktır.

4.

Şâhîn-misâl her sû ez-behr-i sayd kerden

Bâ-âhuvân-ı çeşmeş ebrû **girifte ta‘lîm** (236/3)

(Şahin gibi her tarafta avlanmak için, kaşın ahuya benzeyen gözlerine **ders vermiştir**.)

Sözlüklerde “**ta‘lîm giriften**” fiiline “öğrenmek, meşk etmek” anlamı verilmektedir. Buna göre anlam “Şahin gibi her yerde avlanmak için kaşın ceylan gözleriyle birlikte **ders almıştır**.” şeklinde düşünülebilir.

16. Serbest tercüme

Şiirin metne bağlı olarak tercümesi her zaman doğru sonuçlar vermez, kimi zaman metnin anlamını bozabilir. Dolayısıyla mütercim in sadece kaynak dili değil hedef dili de çok iyi bilmesi ve anlamı ona göre vermesi gerekmektedir. Her iki dilde yetkinliği bulunan Tarlan hoca *Yavuz Divanı* tercümesinde okuyucuya serbest tercüme örneklerini bolca sunmaktadır. Bunlardan çarpıcı bir iki örnek verilecektir:

1.

Zulfet kec u bestî girih-i nâz be-kâkul

V‘ez-her tarafî ‘arbede ber-hâst ki yâ Hû (273/3)

(Saçın zaten kıvrım kıvrım. Bir de kâkülüne naz düğümünü vuruyorsun. Âşıkların “**artık bu hayata elveda**” diye feryada başladılar.)

İkinci mısranın tercümesinde “Seni böyle gören âşıklar kendilerinden geçip “**Ya Hû**” diye feryada başladılar.” yerine içeriği yansıtacak sanatkârâne bir ifade ile “Âşıkların “**artık bu hayata elveda**” diye feryada başladılar.” denilmesi tercüme üslubu açısından kayda değer bir yapıdadır.

2.

Çu tâk-ı ebrû-yı pur-çîn-i û ey dîde fikrî kon

Ki der-fenn-i girih-bendî kudâm **ehl-i huner** beste (278/4)

(Ey gözüm, onun çatılmış kaşının tâkına bir bak ve düşün; hangi **Hindli usta** düğmecilik fenninde böyle bir eser vücuda getirmiştir?)

Tarlan'ın "Hindli usta" diye tercüme ettiği kısım müsteşrik neşrinde "ehl-i huner" (hüner sahibi) şeklinde bulunmaktadır. "Huner" kelimesiyle "Hind" kelimesinin yazılışı birbirine benzemektedir. Fakat vezin bu kelimeyi "Hind" şeklinde okumaya müsait değildir. Şayet "düğmecilik fenni" Hindistan'da şöhret bulmuşsa beyte verilen anlamda bunun yansıtılması serbest tercüme açısından kayda değer bir yapı olarak düşünülebilir.

17. Farklı Nüshanın Daha Tatminkâr Oluşu

Yavuz Divanı nüshaları sadece Paul Horn'un neşrettiği ve Tarlan'ın tercümede esas aldığı nüshalarla sınırlı değildir. Bunun dışında kütüphanelerimizde farklı yazma nüshalar da vardır. Bütün bunların ele alınıp incelenmesi sağlam ve daha tutarlı bir metin için önemlidir. Biz burada sadece Barika'da geçen bir örneği vermekle yetineceğiz:

Ber-bister-i helâk men-i haste-râ çu dîd

Şud haste-dil **zi-pursiş-i cânem** tabîb hem (230/3)

(Ben hastayı ölüm döşeginde görüp de halimi soran tabip bile gönülden yaralandı.)

Barika'da "zi-pursiş-i cânem" yerine "zi-sûziş-i cânem" yazılmakta ve anlam "Tabîb, ben hastayı bister-i helâk üzere görünce cânımın sûzişinden o dahi mecrûhü'l-kalb oldu." (Gültekin, 2015, 1240) şeklinde verilmektedir. Bu şeklin daha tatminkâr olduğu açıktır.

Sonuç

Olduça riskli bir saha olan tercüme vadisi her mütercimmin rahatlıkla kalem oynatacağı bir alan değildir. Şayet tercüme edilen metin şiirse işler daha da çetrefilleşmektedir. Çünkü şiir, yapısı itibarıyla kısaltmaların bolca bulunduğu, kelimelere şairin bazen özel bir anlam yükleyebildiği bir metin konumundadır. Ayrıca kelimelere klasik şiirin yüklediği anlamlar ve bu şiirde kullanılan metaforlar ve semboller dikkate alınınca metnin tercümesi bütünüyle uzmanlık isteyen bir saha olarak karşımıza çıkar. Bu sahada sadece kelimelerin sözlük anlamlarını bilmenin de çok fazla bir kıymeti harbiyesi bulunmamaktadır. Muhterem hocamızın klasik şiire en fazla aşına olanlardan biri olduğu tartışma götürmez. Bütün büyük şahsiyetlerin eserlerinde görülebileceği gibi dalgalık, dikkatsizlik zaman zaman da kaderin cilvesi sayılabilecek sehivler bulunabilir. Bu sehivler böyle zatların ilmi yeterliliklerine gölge düşürmezler. İlim erbabının hakkını saygıyla teslim etmekle birlikte, söz konusu hataları düzeltmek veya tartışmaya açmak takip eden nesillerin uhdesindeki akademik görevlerden sayılmalıdır. Hatta bir aydın veya âlimin tespit edilebilen sehiv veya hatalarını düzeltmek, ona olan saygının bir göstergesi ve hakkını eda etmek şeklinde anlaşılmalıdır.

Bu makalede Tarlan tercümesine dair seksen civarında konu tartışmaya açılarak görüşler belirtilmiş, bununla özellikle Farsça edebî metinlerin Türkçe tercümelerinde görülebilecek hususlara bir nebze ışık tutulması hedeflenmiştir.

KAYNAKÇA

- Aydın, Seda (2016). *Destâvîz-i Dâniş, Tenkitli Metin ve İnceleme* (s. 180-366). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, SBE, İstanbul.
- Horn, Paul (1904). *Dîvân-ı Selîm*, Berlin.
- Hüseyn Hilmi (1306). *Dîvân-ı Yavuz Sultân Selîm*. İstanbul: Asaduryan.
- Kanar, Mehmet (2010). *Farsça-Türkçe Sözlük*, Ankara: Say yayımları
- Kaya, İbrahim (2008). *Şerh-i Dîvân-ı Hâfiz, Kelimeler-Remizler-Kavramlar*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, SBE, Malatya.
- Gültekin, Hasan (2015). Yavuz Sultan Selim'in Farsça Beyitleriyle Tercümelei. *Turkish Studies*, Volume 10/8 Spring, p. 1217-1246.
- Şeyh Vasfi (1308). *Bârîka, Yavuz Sultân Selîm Eş'ârıyla Tercümelei*. İstanbul: Asaduryan
- Tarlan, Ali Nihat (1946). *Yavuz Sultan Selim Divanı (Türkçe tercümesi)*. İstanbul: Ahmet Halit Kitabevi.
- Zeybek, Abdurrahman (2019). *Selîm (Yavuz Sultan Selim)'in Farsça Divanı ile Avni (Fatih Sultan Mehmet)'in Türkçe Divanının Mukayesesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, SBE, Denizli.